

7. Lyotard J.-F. Answering question: What is postmodernism / J.-F. Lyotard // *Innovation / Renovation: New perspectives on the humanities*. – Madison. – 1983. – P. 329–341.
8. Perloff M. *Unoriginal Genius : Poetry by Other Means in the New Century* / M. Perloff. – Chicago : University of Chicago Press, 2012. – 232 p.
9. Ryan M.-L. *Impossible Worlds and Aesthetic Illusion* / M.-L. Ryan // *Immersion and Distance : Aesthetic Illusion in Literature and Other Media*. – Rodopi B.V., Amsterdam. – NY, 2013. – P. 131–150.
10. Vermeulen T. Notes on Metamodernism / T. Vermeulen, R. van den Akker // *Journal of Aesthetics and Culture*. – 2010. – Vol. 2. – P. 10–24.

УДК 811.61.2'243'26

Н. М. Мартинишин,

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка», м. Львів

СПОНУКАЛЬНІ ДІАЛОГИ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті зосереджено увагу на спонукальних діалогах – навчальному матеріалі в курсі УМІ, завдяки якому можна на будь-якому етапі вивчення мови значно ефективніше працювати зі студентами-іноземцями, швидше очікувати досягнення ними бажаного комунікативного рівня, більш природно і невимушено (з прив'язкою до теми і ситуації) організовувати навчальний процес, щоб студенти якнайшвидше подолали мовний бар'єр, були активними співрозмовниками, готовими до живого спілкування в чужомовному середовищі. Обґрунтовано важливість чіткої мотивації студентів, розуміння того, що навіть коротке, вивчене на перших заняттях прохання може цього ж дня бути використане в конкретній мовній ситуації на вулиці, в транспорті, в крамниці і т.д. В статті зроблено акцент на тому, що діалоги дуже важливі для використання в курсі УМІ матеріалі, на який слід зважати при виборі навчального забезпечення, хоч часто в підручниках, які найчастіше доступні іноземцям, бракує вправ для навчання говорінню і слуханню. Кілька таких підручників розглянуто в цьому дослідженні як приклад того, що укладачі використовують діалоги лише як ілюстративний матеріал для певних граматичних чи лексичних явищ, тоді як доцільно було б чітко розмежовувати навчальний матеріал відповідно до розділів мовознавчої науки в межах одного підручника, щоб діалоги, якщо вони є, не були лише текстами-ілюстраціями до граматичних підрозділів.

Ключові слова: українська мова як іноземна, спонукальні діалоги, мовленнєва ситуація.

ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ДИАЛОГИ КАК УЧЕБНЫЙ МАТЕРИАЛ В КУРСЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

В статье сосредоточено внимание на побудительных диалогах – учебном материале в курсе украинского языка как иностранного, благодаря которому можно на любом этапе изучения языка гораздо эффективнее работать со студентами-иностранцами, скорее ожидать достижения ими желаемого коммуникативного уровня, более естественно и непринужденно (с привязкой к теме и ситуации) организовывать учебный процесс, чтобы студенты как можно быстрее преодолели языковое препятствие, были активными собеседниками, готовыми к живому общению в иноязычной среде. Обосновано важность четкой мотивации студентов понимание того, что даже изученный на первых занятиях диалог может в этот же день быть использовано в конкретной языковой ситуации на улице, в транспорте, в магазине и т.д. В статье сделан акцент на том, что диалог очень важен для использования в курсе украинского языка как иностранного, материал, который следует учитывать при выборе учебного обеспечения, хотя часто в учебниках, которые чаще всего доступны иностранцам, не хватает упражнений для обучения коммуникации. Несколько таких учебников рассмотрено в этом исследовании в качестве примера того, что составители используют диалоги только как иллюстративный материал для определенных грамматических или лексических явлений, тогда как целесообразно было бы четко разграничивать учебный материал в соответствии с разделами языкознания в пределах одного учебника, чтобы диалоги, если они есть, не были только текстами-иллюстрациями к грамматическим подразделениям.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, побудительные диалоги, речевая ситуация.

INCENTIVE DIALOGUES AS TEACHING MATERIAL IN THE STUDY PROCESS OF UKRAINIAN AS A FOREIGN

In the article attention is concentrated on incentive dialogues – educational material in a course of Ukrainian as a foreign language due to that it is possible on any stage of study of language considerably more effective to work with students-foreigners, quicker to expect an achievement by them desirable communicative level, more naturally and naturally (with attachment to the theme and situation) to organize an educational process, that students overcome a language barrier as quick as possible, were active interlocutors ready to live interaction in a foreign environment. Importance of clear motivation of students, understanding of that even the short, request studied on the first employments can this very day be used in a concrete language situation outside is reasonable, in a transport, in a shop et cetera. In the article an accent is done on that dialogues very important for the use in a course of Ukrainian as a foreign language material on that it follows to take into account at the choice of the educational providing, though often in textbooks that mostly accessible to the foreigners, exercises failing for studies to the manner of speaking and listening. A few such textbooks are considered in this research as an example of that compilers use dialogues only as illustrative material for the certain grammatical or lexical phenomena, while expediently it would be clearly educational material in accordance with the divisions of linguistic science within the limits of one textbook, that dialogues, if they are, were not only texts-illustrations to grammatical subdivisions.

Key words: Ukrainian as a foreign language, incentive dialogues, speech situation.

Основною частиною навчального комплексу є підручник – книга, що викладає основи наукових знань відповідно до програми і призначена для навчання. Крім теоретичних відомостей, містить вправи і завдання для самостійної роботи, для вироблення умінь і навичок, для розвитку мовлення. Підручник реалізує загальнодидактичні принципи: 1) єдності навчання, виховання і розвитку особистості; 2) науковості, систематичності і послідовності; 3) наступності і перспективності; 4) зв'язку теорії з практикою; 5) усвідомленості й доступності; 6) наочності; 7) застосування різних форм навчальної діяльності; 8) оптимального вибору і поєднання різних методів і прийомів навчання. Зі специфічних методичних принципів особливу увагу приділяють комплексності (взаємопов'язаному навчанню чотирьох видів мовленнєвої діяльності), принципам мовленнєво-мислительної активності та мовленнєвої індивідуалізації [3, с. 97]. Дотримуючись таких загальних закономірностей, укладачі обирають найдоцільніше наповнення для засобів навчання.

Укладачі підручників з української мови як іноземної по-різному організовують навчальний матеріал, залежно від того, на якому рівні іноземці володіють мовою, як швидко їм потрібно досягти кінцевого результату, який із видів мовленнєвої діяльності повинен домінувати в навчанні, щоб задовольнити потребу іноземця.

Підручники для початкових етапів вивчення мови здебільшого побудовані за граматичним принципом. Основна увага звернена на вироблення в студентів найважливіших мовних навичок на основі включеного в програму граматичного матеріалу. Тому в таких підручниках діалоги (якщо вони взагалі є) використані насамперед для демонстрації певних граматичних форм – компонентів діалогічних реплік. Так, у підручнику Л.Г. Новицької та Т.М. Поліщук [1] є кілька спонукальних реплік (– Скажіть, будь ласка, це центр?; – Скажіть, будь ласка, що це?; – Скажіть, будь ласка, чий це журнал?). Вправу, до якої належить перша репліка, автори підручника пропонують для закріплення знань про звук [ж]. А завдання вправи, з якої взято дві інші репліки, полягає в закріпленні лексики на позначення речей. Ще у підручнику є діалогічні репліки, за допомогою яких ілюструють використання дієслів наказового способу (– Читайте, будь ласка, оповідання).

У підручнику А.Б. Чистякової, Л.У. Селіверстової та Г.М. Лагути [8] також немає достатньої кількості вправ з діалогічним матеріалом, який би розвивав власне усне мовлення. Завдання до поодиноких вправ зі спонукальними діалогами обмежується їх прочитанням (– Маріє, ходімо до парку) чи правильним написанням слів з метою закріплення певних мовних явищ (– Друзі, підемо до кав'ярні).

У підручнику Т. Д. Фролової [7], що також побудований за граматичним принципом, поряд з завданнями граматичного характеру (поставити слова в правильній формі: – Не (спішити) язиком, (квапитися) ділом)) є завдання «творчі» – скласти діалоги, проте виконання й цих завдань обмежується граматичною темою.

А от підручник Н. Ф. Зайченко та С. А. Воробйової [2] призначений для вивчення української мови як іноземної на завершальних етапах. Тут особлива увага приділяється вправам, які дозволяють вдосконалити навички усного мовлення в актуальних ситуаціях повсякденного спілкування. Підручник побудований за тематичним принципом. Всі теми обмежені компетенціями. Компетенція висловлювання прохання одна з провідних у підручнику, тому у ньому є багато вправ для відпрацювання спонукальних діалогів. Всі завдання ґрунтуються на лексико-тематичному мінімумі. Автори підручника пропонують прочитати і запам'ятати спонукальні вислови; визначити, в якій ситуації вони вживаються; закінчити діалогічні репліки; здійснити ситуативну диференціацію подібних висловів; дібрати до діалогічних синонімічні і скласти з ними короткі діалоги; відтворити перші репліки діалогів відповідно до ситуації; описати ситуації, в яких можуть використовуватися певні репліки; скласти діалоги за ситуаціями; переробити уривки художніх текстів до діалоги.

Отже, виходячи з аналізу підручників, можна сказати, що тематична організація матеріалу в підручнику найбільш сприятлива для формування навичок усного мовлення, тоді як граматична не висвітлює специфіки діалогу. Тому вивчення виду мовленнєвої діяльності – говоріння слід розпочинати насамперед з вибору кращого підручника, використання якого забезпечило б досягнення найкращих результатів в опануванні закономірностей діалогічного мовлення.

Людина за своєю природою прагне спілкування, хоче що-небудь повідомити, наказати, про щось запитати, попросити і т.д., але людина говорить не тільки, для того, щоб виразити думку, – писав Ж. Вандрієс, – а й для того, щоб вплинути на інших [4, с. 237–240]. Ця думка підтверджує важливість спонукальних діалогів як навчального матеріалу в курсі УМІ.

У лінгвістів, які займаються питаннями розвитку вмінь і навичок діалогічного мовлення іноземною мовою, виникають труднощі з оформленням навчального матеріалу і створенням системи вправ. Це насамперед стосується викладання мови як іноземної на завершальному етапі навчання, коли необхідно знайти способи, які сприяли б навчанню іноземців природній мовленнєвій поведінці, яка характерна для тої чи іншої ситуації мовленнєвої комунікації [6, с. 171–172].

Робота зі спонукальними діалогами (як і з діалогами загалом) в іноземній аудиторії передбачає виокремлення певних тем і ситуацій.

Мовленнєвий потік поділяють за змістом на визначені, різні за довжиною відрізки, кожен з яких демонструє бесіду на яку-небудь тему. Є багато способів переходу від однієї теми до іншої. Важливо навчити іноземців вести діалог в межах обраної теми, орієнтуватися і не втрачати впевненості при зміні ситуації, коли потрібно невимушено перейти до іншої теми. Наприклад:

- 1) – Чи можу я поміряти ці сукні?
– Так, звичайно.
– Підкажіть, будь ласка, котра з них більше мені до лиця?
– Я думаю, що червона.
- 2) – Чи можу я поміряти ці сукні?
– Вибачте, але у нас не залишилося суконь вашого розміру.
– Підкажіть, будь ласка, де я можу придбати щось подібне?
– На вулиці Гнатюка, в магазині «Перлина».

Ще одне явище, яке має місце в процесі природного діалогічного мовлення, – це членування теми на підтеми, кожна з яких має свою змістову завершеність. Перехід від однієї частини теми до іншої здійснюється, наприклад, тоді, коли в процесі викладу думки один зі співрозмовників звертається до іншого з проханням чи наказом [5, с. 15–22].

Практична мета оволодіння діалогічним мовленням іноземною мовою полягає також і в формуванні вміння застосовувати це мовлення в реальних життєвих ситуаціях. Саме тому принцип ситуативності навчання слід вважати одним із основних принципів методики навчання усного мовлення. Ситуацію потрібно розцінювати як один з конструктивних елементів діалогічного мовлення, а діалогічне мовлення як таку форму мовленнєвої діяльності, яка здійснюється з проєкцією на певну ситуацію. Ситуативність забезпечує ефективність, дієвість, економічність у навчанні. Тому ситуативні вправи для вироблення навичок усного мовлення такі бажані. Всі ситуації можна поділити на комунікативні і не комунікативні. Прикладом некомунікативної ситуації може бути будь-яка робота, що не потребує спілкування, наприклад, приготування їжі господинею. Комунікативна ситуація передбачає спілкування. Намір попросити (наказати, попередити і т.д.) належить саме до рушіїв втілення комунікативної ситуації.

Не менш важливим є питання про надлишковість чи недостатність ситуації. Слід уникати як надлишкових, так і недостатніх ситуацій. Тому завдання для навчальних вправ повинно бути сформульоване так, щоб викликати в студента зовсім передбачену мовленнєву реакцію, яка могла б бути автоматизована на тому мовному матеріалі, яким той володіє. Тому опис ситуації має бути коротким і цілеспрямованим, без зайвих деталей. Навчальні ситуації відбирають на основі аналізу і класифікації реальних мовленнєвих ситуацій, і тільки врахування останніх зробить ефективним створення навчальних ситуацій.

Поняття ситуації часто пов'язують з поняттям теми. Розрізняють діалоги на запропоновані теми та діалоги на ситуації.

Більш чітко виражений взаємозв'язок між темою і ситуацією в випадках, коли, говорячи про тренування розмовних тем, пропонують підібрати відповідні темі ситуації і діалоги так, щоб можна було більш-менш точно визначити, що в цьому випадку можна вимагати від того, хто вивчає мову. Тут взаємовідношення між темою і ситуацією слід розуміти як відповідність чи невідповідність ситуації темі. З цієї ж метою пропонують також вправи з малюнками ситуативного

характеру чи серію малюнків, складених тематично по запропонованих в них ситуаціях. Це ж саме мають на увазі при створенні відповідної ситуації, в якій ведеться мова на певну тему.

Варто зазначити, що діалогові, основою якого є лише тема, загрожує одноманітність, яка, як правило, викликає механічне відтворення матеріалу тренувальних вправ.

Отже, основні види взаємозв'язку між ситуацією і темою можна виразити двома словосполученнями: «бесіда на тему чи в ситуації» і «бесіда на тему в певній ситуації».

Ситуації, які використовують в навчальному процесі, – це тематичні ситуації.

Таким чином, тема, ситуація і діалог нероздільно пов'язані в мовленнєвій діяльності [5, с. 31-50]. Система вправ для навчання ситуативних діалогів (як і будь-яких інших) повинна ґрунтуватися на критеріях теми і ситуації. З огляду на те, що іноземці засвоюють інформацію по-різному: хтось сприймає краще, бачачи перед собою текст, хтось – слухаючи запис чи живу мову, слід пропонувати вправи і з усними умовами щодо виконання, і з письмовими. На початковому етапі, звичайно, важливіше спілкуватися з іноземцем усно, вправляти його у вимові, вчити формулювати думки і втілювати їх у фрази. На подальших етапах навчання необхідно надавати мовленнєвій діяльності іноземця більшої самостійності, пропонувати вправи у підручниках, наприклад, вибіркові, коли потрібно наповнити діалог лексикою із запропонованої довідки:

Тема «Подорож», на вокзалі:

– ..., мені, будь ласка, ... до Києва.

– Рекомендую вам ... ще кілька хвилин, здається звільняться зручніші ... за ту саму ціну.

– Дякую за пораду.

Слова для довідки: добрий день, посвідчення, поїсти, квиток, стільці, привіт, місця, вийти, почекати (вибрати правильні).

Вправи такого типу допоможуть іноземцеві закріпити відчуття правильної тональності у спілкуванні з людьми, а також зорієнтуватися у виборі правильних лексем, відповідних до теми.

Іноді трапляється так, що іноземець реагує на подію не так, як це характерно для українців, тому треба пропонувати вправи, завдання яких полягає у виборі правильного варіанта реакції.

Наприклад таке завдання: дружина приходить на підприємство – місце праці свого покійного чоловіка – через кілька днів після його трагічної загибелі в автокатастрофі. Керівник підприємства одразу після привітання каже (вибрати котрусь з фраз):

1) – Дозвольте висловити вам співчуття;

2) – Ви не забули принести документи, які ваш чоловік опрацьовував вдома?

3) – Дозвольте запросити вас на каву.

Здавалося б, що у цьому завданні нема нічого складного і, будучи людиною вихованою, іноземець вибере перший варіант реакції. Це здебільшого, й справді так, але, якщо поставити таке завдання перед японцем, то він вибере другий варіант, відповідно до своєї традиції, адже в Японії смерть одного з працівників підприємства розцінюють передусім як шкоду і незручності для підприємства з приводу пошуку заміни працівника. Отже, в Японії керівник підприємства не висловлюватиме співчуття вдові, а чекатиме від неї вибачень і допомоги в налагодженні справ чоловіка. З цього простого прикладу можна зробити висновки також і про важливість врахування в навчальному процесі менталітету і традицій іноземних студентів. Крім цього можна спробувати навчати іноземця спонукальних діалогів, апелюючи до його зацікавлень, виходячи з протиріч культур, поглядів або професійної цікавості. Іноземець, дізнавшись про щось цікаве йому, сам повинен розпочати діалог:

– Розкажіть про ...

– Чи не могли б ви до наступного заняття підготувати для мене цікавий матеріал про ... ?

Викладачі повинні сприяти тому, щоб іноземець почерпнув якомога більше інформації, яка його цікавить. Для того, щоб заохотити, викладач має або запропонувати текст, в якому поверхнево розповідається про відчутно глибше явище, подію, або усно розповісти про щось, не торкаючись деталей, які могли б зацікавити. Але для того, щоб такий метод навчання був ефективним, потрібен час і добра обізнаність викладача з поглядами, зацікавленнями та захопленнями студента. Крім цього, такий спосіб навчання усного мовлення можливий лише на завершальних етапах вивчення мови. Те саме стосується і вправ, за умовами яких потрібно складати діалоги, відповідні до певних ситуацій, тем із підтемами. Щодо навчання на початкових етапах, то найдоцільнішою буде робота з опрацюванням і запам'ятовуванням уже готових діалогів. Тільки точне повторення вивченого допоможе згодом відтворити ці фрази у потрібний момент.

Загалом спонукальні діалоги – це той навчальний матеріал, який буде доречним на всіх етапах вивчення УМІ, оскільки тема, ситуація і момент стереотипності комунікативних стратегій українців, що є в діалогах, забезпечать іноземцям правильне розуміння і легше сприйняття світогляду носіїв мови, яку вони вивчають.

Література:

1. Вивчаємо українську : Підручник/ Уклад. Л. Г. Новицька, Т. М. Поліщук. – Львів, 1995. – 260 с.
2. Зайченко Н. Ф. Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення / Н. Ф. Зайченко, С. А. Воробйова. – К., 2005. – 324 с.
3. Кочан І. М. Словник-довідник з методики викладання української мови / І. М. Кочан, Н. М. Захлюпана. – Львів, 2005. – 306 с.
4. Микадзе Н. Значение и виды диалога на начальном этапе обучения / Н. Микадзе // Диалогическая речь – основы и процесс. – Тбилиси, 1980. – С. 237–240.
5. Розенбаум Е. М. Основы обучения диалогической речи на языковом факультете педагогических вузов / Е. М. Розенбаум. – М., 1975. – С. 15–22.
6. Фрелих И. Разновидности диалогической речи и их синтаксическая структура / И. Фрелих // Диалогическая речь – основы и процесс. – Тбилиси, 1980. – С. 171–172.
7. Фролова Т. Д. Українська за 26 днів: Українська для тих, хто її не вивчав : Навчальний посібник / Т. Д. Фролова. – К., 2004. – 304 с.
8. Чистякова А. Б. Українська мова для іноземців : Підручник / А. Б. Чистякова, Л. У. Селіверстова, Г. М. Лагута. – Харків, 2006. – 522 с.